

ÚSES ANEB CÍSAŘOVY NOVÉ ŠATY PO ČESKU

PETR ROTH

RNDr. PETR ROTH, CSc.

Pracoval nejprve v základním výzkumu, později působil jako vedoucí správy CHKO Kokořínsko a poté na Ministerstvu životního prostředí v oblasti ochrany přírody, kde od roku 1998 odpovídal zejména za naplňování povinností, spojených s přípravou na vstup do EU. Od 2010 nezávislý konzultant se zaměřením na Naturu 2000, územní ochranu, monitoring a reporting. Pracuje především v zemích západního Balkánu.

Poté, co jsem se v roce 1993 stal vedoucím CHKO, narazil jsem na nový koncept územních systémů ekologické stability, byť ten se podle tehdejší definice na zvláště chráněná území nevztahoval. ÚSES byl označován za nový, revoluční nástroj, který měl v krátké době zásadně zlepšit stav naší krajiny. Jako biolog jsem měl od počátku řadu pochybností, ale všeobecné nadšení bylo nakažlivé: věřil jsem, tak jako stovky dalších. Z minulého režimu jsme byli naučeni věřit velkým myšlenkám a velkým osobnostem. Při pohledu „zdola“ ale ÚSES skutečně přinašel naději. O tři roky později jsem přešel na MŽP a po čtrnáct let měl možnost vidět politiku ochrany přírody „shora“. Počáteční víru brzy vystřídala hluboká skepse. Před ochranou přírody však vyvstávaly nové problémy, přišly krize i snahy silnějších resortů o výrazné omezení kompetencí MŽP, připravoval se vstup do EU; na ÚSES nezbýval čas ani politická vůle. Těm, kdož koncept od počátku ignorovali, nestál za úvahou; ti, kdo jej využívají jako podklad pro svoji činnost, se logicky o jeho kritické zhodnocení nikdy nesnažili. Nepatřím ani k jedné z těchto skupin, proto se již mnoho let chystám napsat takovéto osobní zhodnocení - s plným vědomím toho, že mi rozhodně nepřinese nové přátele. Tato chvíle nyní přišla. Díky omezenému prostoru moje úvahy nutně obsahují řadu výrazných zjednodušení. Mým cílem není kritika, jež by se někomu mohla zdát urážlivá. Cílem je poučení z minulosti, kterou již nelze změnit; k poučení je však nutné nejprve si přiznat pravdu.

SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI

Poválečný vývoj naší krajiny byl složitý. Po vyhnání našich německy mluvících spoluobčanů a únoru 1948 byla třetina a poté již veškerá půda znárodněna, v pohraničí se navíc zásadním způsobem proměnilo využití území. Stát začal pod obecně správným heslem potravinové soběstačnosti nekriticky podporovat rozvoj a inten-

zifikaci zemědělství. První rozorávání mezi způsobilo jen škody lidské. Od šedesátých let však rozvoj průmyslu umožnil nasazení velkovýrobní mechanizace, vyžadující změnit prostorové měřítko zemědělské krajiny. Na rozdíl od ostatních států východního bloku u nás vlastnické vztahy nebyly překážkou: veškerá zemědělská půda byla státní, její konsolidaci do obřích bloků nestálo nic v cestě. Nadměrná aplikace minerálních hnojiv, ignorace protierozních opatření, těžká mechanizace a pěstování nevhodných plodin zemědělskou krajinu těžce poškodily. Závěrečný smrtící úder zasadila třetí, poslední etapa scelování lánů a likvidace většiny „neproduktivních“ liniových prvků počátkem 80. let. Náhradní rekultivace, sloužící jako „odpušky“ za zábory zemědělské půdy pro nová sídliště, devastovaly podhorskou krajinu více než povrchové doly. V 70. letech došlo k plošnému imisnímu poškození našich hraničních hor, v zahraničí dodnes označované za ekologickou katastrofu evropského měřítka. V lesích spatřovala oficiální politika pouhou zásobárnu dřeva; ekologické aspekty byly přehlíženy. Někdy až tragikomickou snahou o péči o přírodu bylo vyhlášení chráněných území, často z vysloveně propagandistických důvodů (např. v nejzdevastovanějších severních Čechách čtyři CHKO, byť odborně dobře podložené). Bylo však zřejmé, že CHÚ krajinu nespasí: do roku 1990 pokryla jen 15 % území, navíc zpravidla přírodně zachovalejšího. V 80. letech proto vznikla myšlenka na restauraci krajiny pomocí „ekologické kostry“ – z velké části „disidentská“, neboť předpokládala popření a zásadní změnu tehdejší vládní a stranické politiky.

EKOLOGICKÉ SOUVISLOSTI

Roku 1977 vyšel v Akademii překlad světoznámé učebnice amerického ekologa Eugene Oduma „Základy ekologie“. Tato dychtivě očekávaná kniha ovlivnila na

dlouhou dobu chápání přírody i různé environmentální politiky po celém světě. V tehdejší Československu byla ovšem situace specifická. Ekologie, považovaná za podezřelou buržoazní vědu, byla všemožně potlačována. Ztotožnění se s Odumovými závěry o přírodní rovnováze a „ekologické stabilitě“ tak bylo vnímáno i jako skrytá opozice oproti oficiální ideologii, představující člověka jako legitimního vládce přírody. Odumovy postuláty nebylo u nás s čím porovnávat – jiná literatura nebyla; navíc odpovídaly podvědomé lidské touze po „řádu světa“: ekosystémy přirozeně směřují k převážně statické ekologické rovnováze a jsou-li z ní vychýleny, systémem zpětnovazebných smyček se do rovnovážného stavu vrací; člověk, narušující tuto rovnováhu necitlivým využíváním přírodních zdrojů, má možnost relativně jednoduchým způsobem – vytvořením ekologických sítí a jejich následnou „expanzí“ do narušené krajiny – tuto situaci zvrátit. Jde o typický příklad jednoduchého receptu na složitou situaci; taková řešení bývají přirozeně atraktivní a snadno přehluší pochybnosti, vyplývající z osobní zkušenosti každého z nás. Moje a starší generace byly navíc naučeny, že to, co je uvedeno v oficiálních učebnicích (přínejmenším v oblasti přírodních věd - u věd společenských jsme věděli, že tomu je výrazně jinak), je absolutní pravda. Ekologie však byla nejdynamičtěji se vyvíjejícím biologickým oborem 20. století a pro složitost živé přírody se na rozdíl od „klasických“ přírodních věd „nestihla“ dobrat k novým přírodním zákonům - v lepším případě přicházela s teoriemi, většinou však jen s dočasnými hypotézami; navíc pro konkrétní situace v přírodě ve stejném místě a čase existuje více často i protichůdných teorií, které platí pro různé organismy zároveň. To jsme ovšem tehdy netušili; nebyl nikdo, kdo by nám vysvětlil, že Odumova učebnice přináší množství nikoli dokázaných teorií, ale mnohdy jen pracovních hypotéz, z nichž některé již v době vydání českého překladu byly překonány – vždyť kniha vycházela ze stavu poznání v době vydání originálu roku 1953! A tak se myšlenka budoucího ÚSES rodila na podkladě předpokladů, o nichž dnes víme, že byly

často spíše zbožným přáním jejich autorů nežli vědecky podloženou realitou a někdy dokonce vycházely i ze záměrně zjednodušených či zkreslených údajů¹.

Pro úplnost je nutno podotknout, že „odumovská ekologie“ ovlivnila i řadu dalších zemí a politik; zejména myšlenka ekologických sítí stála např. i za konceptem Nature 2000, legislativa mnohých balkánských zemí dodnes přikazuje „udržovat přírodní rovnováhu“, i čistě „papírové“ sítě mezinárodního typu Emeraldu nebo Panevropské ekologické sítě vycházely z tohoto „učení“.

ČESKOSLOVENSKÝ KONCEPT

Koncept ÚSES, později převzatý i na Slovensku, vycházel z předpokladu nutnosti obnovy „ekologické stability“ krajiny. Termín „ekologická stabilita“ označuje v ekologické literatuře přes 170 různých konceptů, často velice úzkých a sloužících konkrétnímu vědeckému výzkumu, a v zahraničí se příliš nepoužívá. Zjistit, kterému z nich odpovídá české pojetí, je prakticky nemožné. Z dostupných zdrojů odhaduji, že česká „ekologická stabilita“ je určitou kombinací rezistence a resilience ekosystémů; čím vyšší je schopnost určitého ekosystému odolávat vnějším vlivům a vracet se po disturbancech do „rovnovážného“ stavu, tím je „stabilnější“. Na vrcholu pomyslné stupnice je přirozený les, zcela dole orná půda. Vytvoříme-li v krajině systém refugií „ekologicky stabilních“ biotopů a propojíme-li je koridory, vytvoříme ekologickou kostru, která bude „stabilitu“ udržovat a vnášet dále do krajiny – jak, to koncept neřešil. Zcela zásadním požadavkem byl předpoklad, že tato ekologická síť se musí vytvářet především tam, kde přírodní prvky zcela chybějí – tedy v zemědělské krajině, především intenzivně obhospodařované. Velký důraz byl kladen i na prosazení tohoto konceptu v lesích – tam se měl stát základem pro kvalitativně nové způsoby hospodaření, směřující k vytvoření přírodě blízkých lesů. Pro celý koncept je typické statické chápání přírody a „přírodní rovnováhy“.

Z TEORIE DO REALITY ANEB ZMATENÍ POJMŮ A GESCÍ

Přišel listopad 1989 a s ním nepředstavitelné změny: z „nežádoucích osob“ a z disidentů se přes noc stali vlivní politici; mnohdy putovali do vysokých funkcí přímo z vězení. Představy o poloilegálním konceptu ÚSES, které by se ještě nedávno leckdo rozmýšlel zveřejnit, se náhle mohly realizovat. Stačilo zdánlivě málo - přepsat je úředním jazykem do nového zákona a prováděcích předpisů - a záchrana naší krajiny mohla propuknout.

I když zákon o státní ochraně přírody č. 40/1956 Sb. nebyl zdaleka tak špatný, jak se obecně tvrdí, nelze popřít, že za 36 let své existence se přežil. Proto se po dva roky připravoval kvalitativně zcela nový zákon; schválen byl v únoru 1992. Nenechal nikoho na pochybách o významu, jaký jeho tvůrci zbrusu novému nástroji ÚSES přikládali. Při definování nástrojů ochrany přírody a krajiny v § 2 je „ochrana a vytváření územního systému ekologické stability krajiny“ uvedena na čelném místě přede všemi ostatními včetně „klasických“ chráněných území. Rovněž v definicích pojmů v § 3 je ÚSES uveden jako první. Tato definice ovšem ukázala zásadní slabinu v nepochopení rozdílů mezi „ekosystémem“ a „biotopem či souborem biotopů“: zákon definuje ÚSES jako „vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu“, prováděcí vyhláška, vydaná v srpnu 1992, již tuto definici upravuje – sice věcně správně, ale *de iure* v rozporu s legislativními pravidly – na „biotopy“, vytvářející „biocentra“ a propojené „biokoridory“. Přitom rozdíl mezi ekosystémem a územím, na němž se ekosystém vyskytuje, je zcela zásadní – toto zmatení termínů ukazuje, že tvůrci konceptu neměli jasno v chápání ekologických pojmů. ÚSES by sice teoreticky mohl sloužit fungování určitých ekosystémů, jde však vždy o konkrétní, fyzickou část krajiny (ať již ji nazýváme biotop či soubor pozemkových parcel). Definice v zákoně dále odkazuje na hlavní úkol ÚSES – udržování přírodní rovnováhy, konceptu, který již tehdejší ekologie (vědní obor) přestávala uznávat. A konečně po-

¹ V této souvislosti odkazují např. na zajímavý článek v Britských listech:

<https://blisty.cz/art/58818-v-prirode-neexistuje-ekologicka-rovnovaha-spolecnost-seberegulovanych-siti-je-fantazie.html>

slední ustanovení zákona věnované ÚSES, § 4, popisuje cíle ÚSES jako „zajištění uchování a reprodukce přírodního bohatství, příznivé působení na okolní méně stabilní části krajiny a vytvoření základů pro mnohostranné využívání krajiny“ a co do způsobu vymezení a hodnocení ÚSES odkazuje na prováděcí vyhlášku.

Je ironií osudu, že výsměšné označení „dálnice pro zajíce“, používané pro ÚSES po roce 1992 zejména lesníky, bylo ve skutečnosti naprosto „mimo mísu“: migrační aspekt ÚSES, sice z mnoha hledisek sporný, avšak přímo se nabízející v podobě biokoridorů, byl zcela potlačen; dokonce z definice v zákoně zcela vypadl, což bylo částečně napraveno teprve prováděcí vyhláškou. Ani později nebyla migrační funkce ÚSES příliš brána v úvahu (a pokud ano, nikoli pro ekologicky či ochranněsky žádoucí organismy); dodnes ani řada ochránářů neví, že např. mnohé kritizované ekodukty - nesmírně nákladné „zelené mosty“ nad dálnicemi - ve skutečnosti často vůbec nebyly projektovány kvůli migraci živočichů. Asi nejkřiklavějším příkladem je nechvalně proslulý „ekodukt“ nad silnicí R6 u Jenišova „mezi hřbitovem a supermarketem“, jenž neměl nikdy nic společného s migrací: jeho účelem bylo pouze převedení lokálního biokoridoru - a funkčnost biokoridorů nelze hodnotit, neboť není stanoven jejich účel, takže kritika této a podobných nesmyslných staveb je zcela neoprávněná... V uvedených definicích a popisech ovšem už ani v náznaku nenajdeme původní myšlenku z 80. let - obnovu zničených a vytváření nových krajinných prvků, tj. vytváření „ekologické kostry krajiny“ tam, kde jí bylo (a dodnes je) skutečně potřeba - na „širých kolchozních lánech“. Tu totiž vylučuje i výše uvedená definice v § 3 bez ohledu na svoji pojmovou zmatečnost: má-li být ÚSES tvořen „přirozenými a přírodě blízkými ekosystémy“, je automaticky vyloučen z orné půdy a většiny intenzivně obhospodařovaných travních porostů. To bylo prvním velkým zklamáním pro nás, kteří jsme očekávali masívní vytváření ÚSES na zemědělské půdě. Druhým byla formulace v § 4 zákona, podle níž vymezení a hodnocení ÚSES „provádějí orgány územního plánování a ochrany přírody“: za realizaci nejdůležitějšího nástroje ochrany přírody neměla na prvním místě odpovídat

ochrana přírody, ale územní plánování! Po zkušenostech s výsledky plánovaného hospodářství předchozích desetiletí jsme stěží mohli uvěřit, že plánovači socialistických sídlišť dokáží odborně správně naplánovat i opatření pro ekologickou obnovu krajiny. Tyto obavy se ještě prohloubily po vydání prováděcí vyhlášky, která definitivně přenesla oprávnění na projektování všech typů dokumentace ÚSES na autorizované architektky: ochráněři a biologové sice mohli dodávat data, avšak konečné slovo o „designu“ vymežovaného ÚSES měly osoby zpravidla bez větších znalostí o přírodě a krajině - a tento stav trvá dodnes. Vše mohlo možná dopadnout lépe, nebyť dnes už pozapomenuté primitivní politické intriky, díky nimž MŽP již roku 1993 ztratilo gesci nad územním plánováním. To přešlo pod Ministerstvo hospodářství (dnes MMR), aniž by se tomu poslušný ministr Benda jakkoli pokusil zabránit. Stalo se to právě v době, kdy se rozbíhalo celostátní vymežování ÚSES v rámci přípravy prvního kroku - plánů ÚSES. Územní plánovači, již nijak neomezovaní resortem životního prostředí, plně využili své šance. Začalo údobí velkého plánování, proti němuž se obecně nedalo nic namítat: všichni jsme chápali, že realizace v terénu - v níž jsme stále doufali - není možná bez podrobných plánů. Budiž, mysleli jsme si, roční až dvouletý odklad již tolik neznamená; pořídí se plány a pak se konečně začne s vysněnou obnovou krajiny.

GENERELY, PLÁNY, PROJEKTY...

„Období velkého plánování“ lze rozdělit na dvě kvalitativně odlišné úrovně. Zákon bez bližšího zdůvodnění stanovil v § 3 odst. 1, že se rozlišuje „místní, regionální a nadregionální systém ekologické stability“. Přiznám se, že jsem toto rozdělení nikdy nepochopil. Předobrazem pro tuto hierarchizaci byly zřejmě právě postupy, běžné v plánování jiných resortů. Je celkem pochopitelné rozdělení silnic na I. - III. třídu, rychlostní silnice a dálnice; podobně je jasné rozdělení školství na základní, střední a vysoké. Všechny takové hierarchické systémy sklouzí člověku a fungování lidské společnosti. Podle čeho ovšem příroda, krajina a druhy ji obývající poznají, v jaké úrovni ÚSES mají žít a pohybovat se a k čemu tyto úrovně slouží, odhalit nedokáží. Zjevně jde

o hierarchické rozdělení podle důležitosti - ale pro koho? Jsou některé druhy (či ekosystémy?) důležitější než jiné? A pokud se některé druhy pohybují ve všech třech úrovních ÚSES prostě proto, že jim je tam dobře, proč jsou parametry biocenter a biokoridorů - vesměs naprosto technicistní - v různých úrovních odlišné? Pozná snad „ekologická stabilita“, která úroveň ÚSES je v jaké situaci „výhodnější“?

Podobné otázky jsme si sice kladli již tehdy, přesto však jsme stále věřili, že idea je správná - a případné nejasnosti automaticky upraví praxe. Nedostatky legislativy jsme považovali za pouhé „potíže růstu“, jak to do nás eufemisticky po desetiletí hustil předchozí režim. Důležité bylo, že se konečně něco dělo - věřili jsme, že nakonec se problémy nějakým zázrakem vyřeší a plány a projekty se stanou skutečností. První úroveň vymežování ÚSES byly práce na místních, „okresních“ generelech a plánech. Obecní a okresní úřady poskytovaly data a do roku 1998 byly okresní generely dokončeny pro celé území státu. Díky nadšení stovek spolupracovníků se víceméně jednotnou metodikou získala unikátní data o přírodě z celého území státu, nikoli jen ze zvláště chráněných území jako v minulosti. Vymežování místních ÚSES bylo vnímáno i jako zbraň proti divokému kapitalismu 90. let. Připomeňme si, že v té době již probíhaly restituční, malá i velká privatizace, vrácení historického majetku obcím; přeměna bezcenného pozemku zarostlého křovím na stavební parcelu mohla z člověka udělat milionáře, zemědělská půda byla k máni téměř zadarmo, soukromé vlastnictví začalo být zbožňováno stejně jako dříve to socialistické. Přes všechny chyby a nedostatky zejména v konečné fázi přípravy místních plánů ÚSES, často způsobené právě nekvalifikovaností „oprávněných projektantů“, lze toto období hodnotit poměrně kladně. Druhou úrovní bylo vymežování regionálního a nadregionálního ÚSES v dohodě resortních ministerstev. Jen jejich tehdejší odpovědní pracovníci vědí, jak a komu byl na tehdejší dobu finančně velmi zajímavý úkol zadán. V roce 1996 byl slavnostně splněn a známá mapa biocenter a biokoridorů regionální a nadregionální úrovně spolu s doprovodnými podklady byla odsouhlasena MH a MŽP. Následně AOPK ČR zřídila oddělení, jež se věnuje vymežování

80 nadregionálních biocenter ÚSES, s kapacitou dvou 2 NR BR ročně. Co se bude dít po roce 2035, až budou všechna biocentra vymezena, není dosud známo; jakýkoli zájem o regionální a nadregionální ÚSES mezitím dávno odvál čas...

KONEČNĚ REALIZACE?

Koncem 90. let tedy vznikly plány ÚSES pro celou republiku. Takže - konečně vytoužená realizace? I kdepak... Po plánech musí následovat projekty, a ty jsou realizovatelné v podstatě jen v rámci pozemkových úprav; a pozemkové úpravy jsou nástroj vlastníka, který sám od sebe nemá nejmenší zájem, aby část svých restituovaných či jinak získaných pozemků přenechal na jakýsi ÚSES, který mu nic nepřinese... Rozepisovat se o tom, v jakém rozsahu a formě byly prováděny pozemkové úpravy, by vydalo na samostatný článek. Co se tedy opravdu uskutečnilo? V souladu s prováděcí vyhláškou byly ÚSESy na podkladě plánů zaneseny do všech úrovní územně plánovací dokumentace; plány ÚSES jsou povinnými územně analytickými podklady. Asi před deseti lety jsem se pro vysokoškolskou přednášku snažil zjistit, kolik z celkového počtu asi 135 000 prvků všech úrovní ÚSES bylo doopravdy realizováno „na zelené louce“: i když celkový přehled neexistuje dodnes, na základě dostupných dat jsem tehdy dospěl k počtu kolem 200 realizací dohromady za 85 milionů Kč. V následující dekádě jistě nějaké prvky přibýly (nijak nezpochybňuji poměrně masivní podporu výsadeb alejí z OPŽP, nicméně výsadba aleje – jakkoli obecně prospěšná – není „realizací prvku ÚSES“), tento tristní výsledek to ovšem příliš neovlivní. I když vezmeme v úvahu, že – zcela v rozporu s původní myšlenkou – převažující většina ÚSES je vymezena jen ve stávajících přírodních útvech, přeci jen předpokládám, že alespoň několik tisíc prvků ÚSES bylo „namalováno“ tam, kde reálně neexistovaly. Kdyby byly realizovány aspoň ty, naší krajině by to – v případě odborně podloženého vymezení – rozhodně minimálně neuškodilo.

DALŠÍ VÝVOJ

Praktickému využití ÚSES nebránila jen absence vědeckého zdůvodnění a špatná legislativa. ÚSES se sice stal povinnou

součástí územně plánovací dokumentace a zajistil tak navždy určitou míru stabilního „živobyťí“ územním plánovačům a autorům všemožných dokumentací, posudků a biologických hodnocení, ztratil však atraktivitu z hlediska realizace. Plánování je samozřejmě vždy výrazně snazší než prosazení jakéhokoli plánu do praxe. Situace koncem 90. let se navíc velmi zkomplikovala: plošné restituční a privatizační opatření vytvořily takové legislativní a společenské prostředí, v němž realizovat cokoli veřejně prospěšného, avšak bez konkrétního profitu, se stalo téměř nemožným. Ukázalo se, jak byl koncept ÚSES poplatný období socialismu, kdy vznikal: v modelu, kde byl jediným vlastníkem i investorem stát, by možná mohl fungovat – ale tento model přestal existovat a koncept, odpovídající představám jednotného socialistického plánování, se stal nereálným. Resort MŽP navíc na jeho rozvoj zcela rezignoval, neboť státní ochrana přírody díky silným politickým tlakům a vyhraněnému resortismu mnohdy bojovala o holou existenci. Nepromyšlený vznik krajů situaci také nepřispěl; do toho přišly složité úkoly související se vstupem do EU, vytváření Natury 2000, obtížné obhajování a konsolidace systému speciální státní správy v ochraně přírody, kvalitativně nové problémy plynoucí ze Společné zemědělské politiky, řízení státu jako firmy...

CO MÁME - A CO BYCHOM POTŘEBOVALI

ÚSES je velmi zvláštním jevem. Na rozdíl od různých nadnárodních mapových projektů „ekologických sítí“ existuje. Existuje *de iure*, je i součástí všech typů územně plánovací dokumentace. Existuje i v reálu: pokrývá prvky a útvary v krajině, které se zde objektivně nacházejí. Je respektován územním plánováním i v územních a stavebních řízeních. Z jeho existence vyplývají četná omezení vlastnických práv, často nijak „ekologicky“ neodůvodnitelná. Čemu ale ÚSES slouží a jaký je jeho přínos pro naši přírodu? Na tuto otázku neznáme odpověď. Jisté je, že ÚSES územně chrání některé krajinné prvky, které mohly být – zejména v 90. letech – ohroženy. To rozhodně neškodí. Chrání ovšem zrovna ty prvky, které jsou skutečně významné pro ekologické procesy v krajině a pro šíření živočišných a rostlinných druhů? Nevíme, neboť nebyl

nikdy vymežován tak, aby takové odpovědi poskytl. Původní zásadní myšlenka ÚSES na ekologickou restauraci především intenzivně obhospodařované krajiny obnovou či vytvářením nových prvků nebyla nikdy naplněna. Předpokládaná role ÚSES v lesích se díky privatizaci i přetrvávající anachronické lesnické politice nemohla projevit vůbec. ÚSES navíc programově neřešil „modrou“ problematiku ochrany a obnovy vodních a mokřadních stanovišť, bez nichž ovšem krajina nemůže být „zdravá“.

Co s tím? Již 29 let máme v zákoně nástroj, který postrádá vědecké zdůvodnění a vychází z představ více než 60 let starých. Je zčásti realizovaný, avšak vůbec nenaplnuje původní koncept nástroje na obnovu krajiny. Jako nástroj územního plánování je ovšem bezvýhradně respektován a požívá vysokého stupně územní ochrany. Nelze říci, že neslouží svému účelu, neboť jeho účel byl kdysi definován tak, že jej nelze hodnotit. Vychází z technicistních zásad jednotných pro celé území státu; nerespektuje skutečnou ekologickou hodnotu krajinných prvků v kontextu konkrétních území. Nikdy nezískal širší podporu většiny ochrannářské obce, veřejná kritika však nezaznívá – většina sice již dávno ví, že císař je nahý, avšak tvrdit, že má nové krásné šaty, jí svědomí nedovolí – a tak mlčíme a tváříme se, že problém neexistuje...

Problém ovšem existuje. ÚSES není žádným řešením do budoucna. Naše krajina ale ekologické řešení potřebuje. Je však třeba zaměřit se na opravdové problémy. Na meziresortní úrovni je to zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství. Zemědělskou krajinu determinuje skutečnost, že v ČR máme největší zemědělské holdingy v celé EU; jejich rozloha osmkrát přesahuje průměr EU - z toho plyne i velikost půdních bloků. Tento problém je stejný jako v roce 1992 – neposunuli jsme se ani o píď. O tom, jak „stabilní“ jsou naše lesy, nás denně přesvědčuje kůrovec. Na úrovni resortu ŽP (ve skutečnosti výrazně nad jeho rámec) pak potřebujeme funkční koncept průchodnosti krajiny pro živočichy (ale i pro člověka). Průchozí krajina potřebuje ochránit stávající a vytvářet nové prvky umožňující disperzi (nikoli nutně migraci) živočichů, zejména drobných obratlovců a bezobratlých (a ne jen několika „deštníkových“

druhů velkých savců); dále specifické prvky pro přežívání a šíření definovaných ochranně významných druhů (jež mnohdy nemusí mít formu fyzické „sítě“ biokoridorů a nemusí být vždy trvalé); zvláštní prvky pro ptáky; prvky sloužící zadržení vody v krajině; podélné zprůchodnění vodních toků. Musíme také opustit lákavou představu „jednotného konceptu“ pro celý stát: intenzivní odlesněná zemědělská krajina potřebuje něco zcela jiného, než podhorské oblasti a hraniční pohoří. U některých prvků nemusíme vůbec vědět, k čemu budou sloužit, jiné bychom naopak měli vytvářet cíleně pro konkrétní druhy organismů – jen

je zapotřebí toto vše definovat a zasadit do místního kontextu. Výběr a parametry prvků by měly být vědecky zdůvodněné, je však třeba rozlišovat mezi „čistou vědou“ a praktickou aplikovatelností a vyvarovat se ideologií, jakkoli se nám mohou podvědomě líbit – ekologicky „odolná“ krajina není okrasný park a nemůžeme ji proto vytvářet podle našich, lidských představ. A v neposlední řadě nesmíme vylít s vaničkou dítě: musíme využít i stávající ÚSES, neboť je legislativně zakotven a akceptován územním plánováním – z jeho názvu by ovšem měla zmizet „stabilita“ a měl by být zcela nově definován.

Nemusíme ovšem také dělat nic. ÚSES je ideální pro výkaznictví v rámci bruselské potěmkiniády, zvané „Zelená infrastruktura“, od níž si Evropská komise slíbuj, že bez jakýchkoli skutečných změn v přístupu k přírodě bude moci vykazovat „činnost“ v oblasti ochrany biodiverzity. Naši přírodu však nechráníme pro Brusel. Obecná ochrana přírody je již po tři desetiletí našim velkým dluhem – a dluhy se prý mají splácet. Je-li tomu tak, tedy čím jiným začít, nežli tím největším z nich.

